

KOMŞULUK KÜLTÜRÜ

Editör
AHMET KOYUNCU

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 324
İnceleme

Birinci Basım: Eylül 2014
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: Sarakusta
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
Tel: (0.312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9954-40-2

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1-2 Kızılay/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr

AHMET KOYUNCU

GÜNDELİK HAYATTA KOMŞULUK

Giriş

Gündelik hayat, bireyin tutarlı bir kimlik ve kendilik geliştirmesinden sosyal ilişkilerin yeniden üretilmesine ve belirlenmesine kadar birçok bireysel/kültürel pratiklerin temelidir. Nitekim gündelik hayat, toplumda içselleştirilen tüm değerlerin, ahlakî deneyimlerin ve dinsel yönelimlerin ağırlığı altında netleşir. Dolayısıyla, gündelik hayatı anlamak ve incelemek bir bütün olarak hayatı anlamak ve incelemektir. Biz bunu gündelik yaşamdan bir örnek veya örnekler seçerek yaparız. Seçtiğimiz bu örnekle, insanın yaptıkları, yapmadıkları, yapamadıkları, düşündükleri, düşünmedikleri, hissettikleri ve hissetmedikleri üzerinde durur, üyeleri tarafından kanıksanmış bu dünyanın (Gardiner, 2000: 5) rutinleri ve bireylerin onlara yüklediği anlamları ortaya çıkarmaya çalışarak, parçası olunan daha büyük süreçleri anlamının yolunu ararız (Simmel, 2009: 219). Bu nedenle gündelik hayat incelemeleri toplumsal yapı değişikliklerinin izini sürmek için kullanılabilir en elverişli araçlar arasındadır. Bu yolla günlük yaşam kalıpları, yaşama desenleri, zihniyet yapıları, dünya algıları, hayat tasavvurları ve bu sınırlarda gerçekleşen altüst oluşlar ya da sıradan farklılaşmalar açıkça izlenebilmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında hem sosyal hem de mekansal açıdan gündelik hayatın en vazgeçilmez rutinlerinden biri olan komşuluğun bize söyleyeceği çok şey vardır. Çünkü komşu toplumsal ve mekansal yakınlığın öznesidir. Nitekim ailenin veya ikametgahın geniş çevre-

sini mahalle, yakın çevresini ise komşuluk oluşturur. Bu açıdan komşuluk, sadece bir ikamet yapıları grubu değildir. Bir kompozisyondur, bir bütündür (Bozkurt, 1961:51). Dolayısıyla komşuluk yapısı, işlevleri ve işleyişi itibariyle gündelik hayatın en temel formlarından birini oluşturur. Komşuluk, ilişki biçimleri, ritüelleri, değerler kümesi, kendine özgü hukuku ile toplumsal bir kurum; mevcut kültürün paylaşılması ve sonraki nesillere aktarılması bakımından kültürel iklimin asli unsuru; toplumsal ve mekansal yakınlığın öznesi olarak bir yerleşimin temel yapı taşı kısacası zamanın şahidi ve toplumsal değişimin aynasıdır (Alver, 2012: 343-347).

Geçmiş Zaman Olur Ki

Komşuluk ilişkileri, değişik toplumlarda ve coğrafyalarda, yaşan-tı biçimleri, ritüelleri, dil ve eylem pratikleri itibariyle farklılıklar arz etse de sosyal hayatın tahlilinde birçok veriyi içinde barındıran bir sosyal müessese konumundadır. Modernite ve küreselleşmenin etkilerinin günümüzdeki kadar hissedilmediği dönemlerde komşuluk aileden sonra en güçlü sosyal bağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu dönemde bireylerin sosyal, kültürel aktivitelerden spora, tüketimden eğlenceye kadar hemen her alanda başka bir ifade ile gündelik hayatın tamamında komşu vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Eğlence merkezlerinin, AVM'lerin, kafelerin, spor salonlarının bulunmadığı ya da yok denecek kadar az olduğu dönemlerde insanların maddi manevi en temel ihtiyaçlarını karşıladıkları sosyal ağların başında komşuluk müessesesini görmek mümkündür. Dolayısıyla komşuluğun maddi ihtiyaçlar temelinde kurulan yardımlaşma ve dayanışma bağından komşuluğa özel bir karakter katan yerleşmiş anlaşma sembollerine kadar bütün gündelik hayat rutinlerine yansıdığı görülmektedir. Özellikle Türk toplumunda bu ilişkiler ağı çok daha işlevsel ve belirgindir (Koyuncu, 2013: 27). Bu anlamda modern öncesi dönemde komşuluğun gündelik hayattaki karşılığını (özellikle Türk toplumunda) dayanışma ve yardımlaşma olarak nitelendirmek mümkündür. Nitekim komşuluk, komşular arası karşılıklı yardımlaşma, hep birlikte bir işi başarma gayretleri içinde toplanmış bir grup-

tur (Şenyapılı,1982: 110). Mahalleye yeni taşınan komşuya taşınma esnasında yapılan yardımı takiben hoş geldin ziyaretleri ve bir eksikğin olup olmadığının sorulmasıyla başlayan ilişkiler küçük çaplı (ekmek, tuz, şeker, kahve, limon gibi) ev eksiklerinin komşular aracılığıyla giderilmesi yoluyla bir adım öteye taşınmıştır. Günümüz kent hayatını göz önünde bulundurunca söz konusu eksikliklerin nasıl bir ilişki temin ettiğini anlamak güç olsa da maddi imkanların sınırlı olduğu yanı sıra ihtiyaçların karşılanmasında (neredeyse 24 saat hizmet veren) bakkal, market, süper market, AVM gibi alternatiflerin bulunmadığı bu dönemde bahsi geçen eksikliklerin komşu aileleri birbirine daha da yakınlaştırdığı dönemin şahitlerinin hatıralarında hâlâ canlılığını korumaktadır. Elbette söz konusu yardımlaşmalar bununla sınırlı değildir. Bu durum komşu kadınların bir araya gelerek imece usulü yardımlaşmalarında en görünür ifadesini bulmuştur. İlkbaharda sırayla ev ev yapılan temizlikler, kurulu olan sobaların sökülmesi ve temizlenmesi, halıların çırpılıp, yıkanması, günümüz mobilyalarının yerine kullanılan yatak, minder ve yastıkların içlerinin boşaltılıp değneklerle dövülerek temizlenmesi ve tekrar kılıfına konulması, ayrıca dört mevsime göre değişen adetler çerçevesinde pekmezler kaynatılması, kayısı, erik vb. pestillerin yapılması, kışlık yufka, erişte, tarhana yapımı gibi ölçülü uzaklıkta ama yakın beraberliklerin kurulduğu yardımlaşmalar sosyal ilişkilerin yeniden üretilmesine ve belirlenmesine yardım eden kültürel pratiklerin temelini oluşturmuştur. Özellikle (ev hanımı olan) kadınlar ve çocuklar açısından bu ilişkiler çok daha işlevseldir. Günün neredeyse tamamını evde geçiren ev hanımları için komşuluk, daha anlamlı ve gerekli hale gelmektedir. Bunun tabii bir sonucu olarak da kadınlar komşuluk ihtiyacını erkeklere oranla daha çok duymaktadır. Bu durumun en temel sebeplerinden biri günlük hayat içinde ortaya çıkan başta iş meseleleri olmak üzere birçok olayın ve haberin etkisi altında kalan erkeklerle nispetle, kadınların kendini yalnızlıktan kurtarma, samimi bir ortamda acılarını, sevinçlerini, düşüncelerini, sırlarını paylaşma ihtiyacı özellikle ev hanımları için komşuluğu daha elzem ve anlamlı kılmıştır. Bu sayede kadınlar, yemek, temizlik, çocuk bakımı vb. mad-

di yardımlaşmaların yanında özellikle erkeklerin işte olduğu gündüz saatlerinde bir araya gelerek sohbet etmek, duygu ve düşüncelerini paylaşmak suretiyle de manevi bir dayanışma içinde olmuşlardır. Tıpkı kadınlar gibi özellikle emekli olan yaşlılar için de samimi ve duygusal bir komşuluk, huzur yeri olma açısından aileden sonra en yakın sosyal bağ olarak kendini göstermiş, söz konusu bağlılık, komşuluk grubunda en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Fakir ve kimsesiz olduğu bilinen komşulara maddi yardımda bulunulması, kendi yiyeceğinden bir parçasını da maddi durumu kötü olan komşuya gönderdikten sonra sofraların kurulması, hasta olan komşuya bir tas çorba götürülerek, ev temizliğinden pazara kadar bütün ihtiyaçlarının görülmesi, komşusunun bir an önce şifaya kavuşması için dua edilmesi ve bunun kesinlikle bir öğünme vesilesi yapılmaması, komşularla kurulan bağın niteliğine işaret etmesi bakımından son derece anlamlıdır (Turgut, 2003: 54).

Nişan, düğün, sünnet, cenaze, hacı ve asker uğurlama, hacı karşılama gibi özel günlerde de komşuların birbirleri ile yardımlaşmaları ve dayanışmaları gıpta edilecek türdendir. Düğün ve derneklerde komşunun bir ihtiyacının bulunup bulunmadığının sorulması ve gerekirse maddi, manevi her türlü yardımı yapılması, nişan, düğün, pilav, kına, mevlit gibi toplantılarda, kapı atlamadan, zengin fakir ayrımı yapılmadan bütün komşuların davet edilmesi, icap ederse davetin semtin veya mahallenin camiinden de duyurulması, sünnet olacak erkek çocuklar ve askere gidecek delikanlıların komşuları dolaşarak ellerini öpmeleri onların hayır dualarını istemeleri, hacca gidecek olanların tüm komşulardan tek tek helallik dilemeleri ve hac dönüşü yine komşuların hacıları ziyaret etmeleri, başta çocuklar olmak üzere hacdan gelen hediyeleri ile evden ayrılmaları komşuluğun işlevselliği açısından oldukça önemli ritüeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aynı şekilde, komşularından biri vefat edenlerin o gün dükkanlarının vitrinine veya kepenk üzerine ‘Cenazemiz dolayısıyla kapalıyız’ yazması, memur ve işçi olan mahalle komşularının çalıştıkları yerlerden birkaç saat izin alarak cenazede hazır bulunmaları, hanımların ise cenazenin ardından komşularının evine üç gün boyunca

ca yemek göndermeleri ve cenaze sahiplerini teselli etmeleri de bu ritüellerin bir başka örneğidir.

Hanımların, evlerde toplanıp, kendi aralarında sohbet etmeleri, şakalaşmaları ve kendi aralarında oyunlar oynamaları, haftada ya da iki haftada bir ailecek yapılan komşu ziyaretleri ilişkilerin sıcaklığı ve samimiyeti açısından oldukça önemli göstergelerdir. Ayrıca haftada ya da iki haftada bir komşuların akşamları ailecek bir araya geldiği ziyaretlerde, eğlence ihtiyacı da giderilmiş, samimi ve hoş sohbetlere eşlik eden beş taş, fincan (yüzük) vb. oyunların oynandığı, yöresel tatların sofraları süslediği samimi ortamlar birlik-telikleri daha da anlamlı kılmıştır. Gençler arasında yaygın olan sazlı sözlü toplantılar ve çetnevirlere ve bu bir araya gelişlerin vazgeçilmez yüzük, yattı-kalktı, vız vız, dilsiz, düdük, deve, top bir ateş vb. oyunlar komşuluk temelli toplumsal bağları ve sosyal dayanışmayı pekiştirmiştir. Çocuklar ise fotmiş, sek sek, misket, gazoz kapağı ya da çekirdek, yakan top, yedi kiremit, çelik çomak, aç kapıyı bezirgan başı vb. oyunlarla hem eğlenceli vakitler geçirmişler hem de oyunlar aracılığıyla toplumsallaşmışlardır.

Komşuluk aynı zamanda hem güvenlik hem de bir oto kontrol mekanizması olmuştur. Sadece birbirlerini değil, birbirlerinin eş-dost ve akrabalarını da tanıyan komşular, dışarıdan semte, sokağa ya da ikamet edilen binaya gelen yabancıları da yakından takip etmek, gerekirse neyi veya kimi aradıklarını sormak suretiyle dışarıdan gelebilecek muhtemel tehlikelere karşı da bir güvenlik şeridi görevi üstlenmiştir. Yanı sıra, semtteki komşuluk normlara uymayanların uyarılması ve özellikle kadınlar arasındaki dedikodu, zamanında ve yerinde yapılan jestler, mimikler, istihza, protesto vb. mekanizmalar hedef kişiyi gruptan dışarı itmeye zorlayan bir oto kontrol vazifesi görmüştür (Tatlıdil,1989:12-35). Bu durum, komşuluk grubuna cemaat bünyesi olma özelliğini kazandırmıştır. Komşuluk grupları üyelerini yalnızlıktan, korkudan, hiç kimse tarafından tanınmayan kimse olmaktan kurtarmıştır. Bu anlamda komşuluk, fonksiyonel karakteri ile üyelerine sosyalizasyon yolunu açık tutan bir sosyal sistem olma özelliği de taşımıştır.

Samimi komşuluk ilişkilerinin bir sonucu olarak, çocukların birbirleriyle olan yakın bağlarından doğan oyunlar, komşu büyüğünün aileden biri gibi görülmesi ve buna istinaden başta çocukların terbiyesi olmak üzere hemen her konuda gerektiği yerde ikazda bulunma hakkına sahip olması, bu tip müdahalelerin hoş karşılanması hatta destek görmesi çocukların toplumsallaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Komşuluğa özel karakter katan, komşular arasında ortak yaşantılarla takviye gören samimi etki hallerine tekabül eden, yerleşmiş anlaşma sembolleri de komşuluğun gündelik hayattaki görünümlelerinden biri olmuştur. Yabancılar için hiç bir anlam ifade etmeyen tavır, hareket ve ifadeler komşuluk gruplarında komşular için özel anlamlar taşır ve komşuluğun ahengini kolaylaştırmıştır (Nirun,1991:172). Söz konusu işaret, sembol, eylem ve niyetler doğal bir süreklilik içinde kendilerini yansıtmış ve ancak gündelik hayat içinde derin bir anlama kavuşabilmiştir.

Sonuç olarak, toplumsal yaşamın en temel yapı taşlarından birini teşkil eden komşuluk, modern öncesi dönemde bireylerin gündelik pratiklerinde fonksiyonel olarak varlığını sürdürmüş, dönemin toplumsal yapısına ilişkin birçok veriyi içinde barındıran bir sosyal müessese olmuştur.

Gündelik Hayatın Dönüşümü ve Komşuluk

Nasıl her düzen kendi durumuna özgü düzensiz güçler tarafından kendini yok etme tehdidine karşı tekrar tekrar inşa edilmekteyse (Berger, 1993: 95), aynı şekilde gündelik hayat da kendi anlamlarını yeniden üretmek ve kurmaktadır. Gündelik hayat, toplumun temel değerlerinin farklı toplumsal konumlardaki kişilerce paylaşıldığı, öğrenildiği ve haklılaştırıldığı bir alan (Oskay, 1989: 7) olması hasebiyle söz konusu temel değerlerin değişimi ve dönüşümüne paralel olarak gündelik hayatın bilinci ve bireye alelade olaylar arasında yolunu bulma ve yaşamını diğer bireylerin arasında sürdürme olanağı veren anlamlar ağı da dönüşmektedir.

Kendisini oluşturan nesnelere, mekanlara, eylemlere ve simgesel anlamlara birbirinden bağımsız gibi gözükse de gündelik hayat, top-

lumsal yapının temel aldığı değerleri sürekli olarak yeniden düzenlemeyi sürdürmektedir. Gündelik hayatın dönüşümü tam da bu bağlamda zaman ve mekana bağlı unsur ve temaların, sosyal hayatta değişime uğramasıdır. Çünkü sosyal hareketliliğin gündelik hayatı etkilememesi düşünülemez. Gündelik hayat, toplumun, zaman ve mekana değişkenlerine bağlı olarak kendi iç bünyesinde geliştirdiği dinsel, kültürel ve ekonomik pratiklerin, birbirleriyle örtüşerek belli bir tarih kesitinde somutlaştığından modern dönemde gündelik hayatın parçaları arasında yer alan eylem kalıpları ve davranış kodları da dönüşmekte, yeni anlamlar yüklenmekte ve yeni bir takım yapıları ortaya çıkarmaktadır. Hatta, Lefebvre (1998: 31), modernite ile gündelik yaşamın eş zamanlı olarak ortaya çıktığı iddiasındadır. Ona göre, bu iki kavram birbirini gizler, belirler, tamamlar ve meşrulaştırır. Modern öncesi toplumlarda üretim doğaya bağlıdır, iş için ayrılmış bir zaman ya da boş zaman yoktur. Tüketim toplumu var olmamıştır. Planlama ve ölçülebilirlik üzerine kurulu modern toplumda ise günlük hayatı yönlendiren doğal döngüler, hâkim (kapitalist) üretim tarzının gerekleri doğrultusunda köklü bir şekilde değişikliğe uğramıştır. Modern çağı tanımlayan zaman, duvar ya da kol saatlerinin ölçülebilirliğine, işgününün rutinine tâbidir (Lefebvre ve Regulier, 2003:80). Dolayısıyla Lefebvre'e göre, modern dönemde boş zamanımızı kazanmak için çalışırız. Boş zamanın ise tek bir anlamı vardır: işten uzaklaşmak. Bu kısır döngü, boş zamanın ticarileşerek, tüketim toplumunun faaliyet alanına dönüşmüş olmasına işaret eder. Başka bir ifadeyle kapitalizmin hegemonyasıyla birlikte, döngüsel zaman giderek derinliğini yitirmiş, yerini daha doğrusal (tek düze) bir zamana, "belirsiz bir ilerleme zamanına" bırakmıştır. Günlük hayat hâlâ tekrar etrafında dönüyor olsa da bu değişimin sonucunda ortaya çıkan ritm mekanik üretim çağına özgü bir ritm olarak karşımıza çıkmaktadır (Lefebvre ve Regulier, 2003: 80).

Sonuç olarak moderniteyle gelen (toplumsal, siyasal, ekonomik, mekânsal, simgesel vb.) dönüşümün en esaslı görünümünü gündelik hayatta bulmak mümkündür. Ayrıca gündelik hayat sadece bir planı, bir tasarımı, bir hayali yansıtmamaktadır. Ortaya çıkan görün-

tülerde tümüyle bir belirsizlik evreninde üretilmiş değildir. Toplumda var olan talep ve beklentiler de gündelik hayatın dönüşümünde önemli bir etkiye sahiptir (Berger, 1993: 95). Elbette gündelik hayat toplumsal, siyasal, ekonomik, ideolojik yapılarla iç içedir, ancak bu yapılar karşısında görece bir özerkliği de vardır ve bunlardan herhangi birine ya da tümüne indirgenmesi mümkün değildir (Belge, 1983: 836). Nitekim gündelik hayat, zaman ve mekan değişkenlerine bağlı olarak tarihin belli bir döneminde ete kemiğe bürünen sosyal, siyasal, dini, kültürel, ekonomik vb. pratikleri içerir.

Bu bağlamda komşuluğun gündelik hayattaki form ve işleyişi üzerinden yapılacak bir karşılaştırma, geleneksel ile modern arasındaki karşılıklı dönüşümün yapısal yönlerini ortaya koyacaktır. Buradan yola çıkarak, modernizm ve küreselleşmenin ilk yansımalarının kentin fiziksel mekanında gerçekleştiği söylemek mümkündür. Bu süreçte sanayileşmeye bağlı olarak kırdan kente yönelen yoğun göçlerle birlikte tam bir kaos ortamına dönüşen kent mekanının kapitalizmin ilkeleri çerçevesinde yeniden şekillendirildiği (Işık,1993: 30), 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında basitleştirilmiş planlarla inşa edilen devasa sosyal konutlar, gökdelenler ve AVM'lerin kent mekanının temel figürlerini oluşturulduğu görülmektedir. Evlerin ve kentlerin, içinde yaşanacak makineler olarak düşünüldüğü bu dönemde (Harvey,1999: 46), salt bir meta haline dönüşen evler ve kentler, tek düzelik ve homojenlik üzerine planlanmıştır. Kentsel mekanda beliren yeni tüketim mekanları, zaman ve mekan kavramlarının bilinen yapısında ve anlamında da bir dönüşüm meydana getirmiştir. Bu mekanlar, coğrafi sınırların yok olduğu, dolayısıyla aidiyet duygusu yerine, bir yere ait olmama/her yere ait olma duygusu veren, bağlamından kopuk küresel ortamlar haline gelmiştir (Akbalık, 2004: 26).

Kentlerin fiziksel yapısında meydana gelen bu değişim başta komşuluk ilişkileri olmak üzere kültürel alana da yansımıştır. Nitekim tanımından da görüleceği üzere komşuluk mekan temelli bir sosyal ilişkidir. Kentleri sarmalayan bu yeni tasarımla birlikte ev, (geniş anlamıyla) inşa edilen bir şey olmaktan çıkıp, işlevsel olma-

sıyla ön plana çıkan konuta dönüşmüştür. Sennett'in (2002) deyişiyle "lanetlemiş gibi görünen duyuşal yoksunluk; kent ortamını sakatlayan sıkıcılık, monotonluk ve elle tutulur kırsılık" a yol açmış ve bu duyuşal yoksunluk beraberinde insanın kendine ve çevresine duyarsız kalmasına ortam hazırlamıştır.

Modernitenin üst üste konmuş kutuları andıran konut tasarımı ev-yuva algısını konuta tahvil edip mekanı küçültürken aileyi de ihmal etmemiş ve onu da küçülterek çekirdek ailenin yerleşmesine hatta toplumsal yaşamı en küçük birim olan bireye indirgemeye çalışmıştır (Koyuncu, 2013: 31-32). Dolayısıyla bir mekan olarak evin ifade ettiği, geleneksel dönem mekânsal yapılanmasının ürettiği ve bireylerin, ailelerin, komşuların ona yüklediği anlam ile modern dönemde inşa edilen konutlar arasında hem biçim hem de ürettiği ve yüklendiği anlamlar açısından ciddi farklılıklar meydana gelmiştir.

Aslında mekan bakımından bir yakınlaşma olmasına karşın, ilişkilerin biçimi ve sıklığı bakımından bir seyrelemenin ve zayıflamanın olduğunu açıklar. Blok apartmanlar veya sitelerden meydana gelen yeni mahallelerde komşuluk ilişkileri deforme olmakta, söz konusu yapıların (fiziksel yakınlık itibarıyla) komşuluğu güçlendirmesi beklenirken belki de temas yoğunluğunun ters etkisinden pepeklerine müstakil ve çevreden habersiz yaşayan insan barınaklarına dönüştüğü müşahade edilmektedir (Alkan, 1992: 801). Mekânsal yakınlaşma davranışsal uzaklaşmayı beraberinde getirmekte, "yakındaki uzaklar" ya da "yanı başımızdaki yabancılar" kavramlarını ortaya çıkarmaktadır (Yıldız ve Gündüz, 2011: 32).

Modern dönemle birlikte kenti çepeçevre saran bu yapılar, pencerinin yönüne varıncaya dek pek çok şeyin komşuyu dikkate alarak tasarlandığı geleneksel Türk ev yapısını dolayısıyla sokağı ve mahalleyi de dönüştürmüştür. Ailelerin çevresiyle, sokak ve mahalleyle, komşusuyla ilişkisini geçmiş döneme nispetle yok edecek seviyeye indiren bu yeni mimari yapılanma ile geleneksel kültürde gündelik işlerden bir kısmının yapıldığı ve bunlar arasında komşularla sohbetin önemli bir yer tuttuğu sokak yerinden edilmiştir. Yeni yollar ve yeni mahalle planları ile insanlar birbirinden

uzaklaştırılmış, buna bağlı olarak önce komşuluk bağları zayıflamış, sonra “mahalleli olmak” kavramı erimeye yüz tutmuştur.

Buna bütün nesnelere kültürelleştiği ve kültürelleşen her meta- nın iştahı kabartan bir tüketim nesnesi haline dönüştüğü ve her şe- yin tüketimini mubah kılan yaşam tarzının oluşturduğu (Karakaş, 2001: 22) yeni tüketim anlayışının sembolü olan gökdelenler, hi- permarket, süpermarket ve AVM’ler, plazalar, eğlence ve spor merkezleri, çok yıldızlı oteller, güvenli siteler, rezidanslar gibi yeni mekanların eklenmesiyle tüketimin merkeze alındığı bir ya- şam biçimi hakim olmuştur. Tüketimin kendi başına bir amaç hal- ne geldiği ve insanların yaşamak için tüketmek yerine tüketmek için yaşadığı metalaşan yeni toplumda geleneksel değerler (yüz yü- ze kurulan sıcak insani ilişkiler, gelenekler, örfler, komşuluk ilişki- leri) çözülmeye yüz tutmuştur.

Modernleşme ve buna bağlı gelişen hızlı kentleşme süreciyle ortaya çıkan bu yeni mekânsal tasarım ve buna uygun olarak plan- lanan yeni yaşam biçimi benmerkezci ve bireyselci bir hayat anla- yışının kapısını aralamıştır. Evle iş arasına sıkışan ve daha çok tü- ketmek için daha çok çalışmayı bir yaşam standardı haline getiren tek düze ve monoton bu yeni yapı, yabancılaşma başta olmak üzere in- sanlar arası etkileşimi kısıtlamış (Akdoğan, 2008:113) sosyal mü- nasebetleri zayıflatmış, güven duygusunu zedelemiştir. İnsanların güven esaslı kurdukları ilişkilerin gittikçe zayıflaması yabancıların ve yabancılaşmanın artmasına sebep olmuştur.

Geçmişte evinin anahtarını hatta çocuğunu bile komşusuna emanet etmekten çekinmeyen insanların bugün kapı karşı komşunu tanımaması, dahası sanal komşuluklara yönelmesi ilişkilerin geldi- ği nokta açısından çarpıcı bir örnektir. Bauman’ın ifadesiyle, artık günümüz megapollerinde başlıca hayatta kalma stratejisi birliklilik değil, sakınma ve ayrılımdır. Dolayısıyla komşuları sevme ya da onlardan nefret etme gibi bir sorun da kalmamıştır. Komşuları (bir yabancı gibi) kendinden uzak tutma, bu iki duygu arasında bir se- çim yapmayı da gereksiz kılacak, hatta bunlar arasında tercih yap- mamızı gerektirecek durumlardan da sakınmamızı sağlayacaktır

(1999: 58). Söz konusu iletişimsizlik bazı durumlarda komşuluğu şiddetin kaynağı haline getirebilmekte (Reemtsma, 2006) ve komşular arasında çok basit sebeplerle ortaya çıkan ve cinayete kadar uzanan kavgalar gazetelerin üçüncü sayfalarında bile yer bulmakta güçlük çekmektedir. Nitekim samimiyet/güven esaslı bir ilişkiler ağı kurulamadığında mekânların yakın olması, eğitim, meslek, etnik ya da dini yakınlıkların olması bir anlam ifade etmemektedir. Yapılan araştırmalarda da komşulardan beklenen en önemli insani değer 'güven' olduğu görülmektedir (Alver, 2010; Yıldız ve Gündüz, 2011; Koyuncu, 2005; Konya Büyükşehir Belediyesi, 2006). Komşuluğun temel fonksiyonlarından biri olan karşılıklı güvenin zedelenmesi beraberinde komşuluğa ana karakterini kazandıran sıcak, samimi ve teklifsiz ilişkilere darbe vurmuştur. Bu durum özellikle ülkemiz açısından komşuluğun en temel özelliği ve işlevi olan yardımlaşma ve dayanışmayı derinden sarsmıştır. Hatta geçmişte küçük ev eksikliklerinin giderilmesi noktasında külüne muhtaç olunan komşuluk yerini söz konusu ihtiyaçların bir ayıplama vesilesine dönüştüğü yeni bir algıya bırakmıştır. Yine kadınların bir araya gelerek imece usulü yaptıkları yardımlaşmaların her biri hizmet sektörü bünyesinde ücreti mukabili satın alınır hale gelmiştir. Kat irtifai ve komşu sayısı arttıkça azalan ilişkilerin bir sonucu olarak komşular birbirleri ile kapıcı ya da yönetici üzerinden iletişim kurarken, merdiven aralığı ve asansör kabinine sıkışmış selamlaşma ve hal hatır sorma gibi zorunlu karşılaşmalardan doğan ilişkilerin ötesine geçilememektedir (Koyuncu, 2005: 68).

Bu yeni ilişki biçiminde fakir, hasta, yaşlı komşunun ihtiyacı hatta varlığı bile bilinmediği için komşusu açken tok yatmak sıradan hale gelmiştir. Aynı şekilde nişan, düğün, sünnet, kına, davet, cenaze, mevlit gibi yardım ve dayanışmaya yani komşuluğa daha fazla ihtiyaç duyulduğu günlerde komşunun bir ihtiyaca cevap vermekten çok diğer misafirlerden biri olarak görüldüğü yeni bir ilişki biçimi ortaya çıkmıştır. Elbette bunda söz konusu pratiklerin hizmet alımı yoluyla ve çoğu zaman ev dışındaki özel mekanlarda gerçekleştirilmesi de oldukça önemli bir etkidir.

Kadının iş hayatına aktif katılımının artması da komşuluğu olumsuz yönde etkilemiştir. Geçmişte hemen her gün bir evde oturup sohbet eden, boş zamanlarını değerlendiren, sevinçlerini ve acılarını hatta sırlarını paylaşan komşu kadınlar şimdilerde gündüzleri çalışma hayatının zorlukları ile baş etmeye çalışırken, akşamları ise yemek, temizlik, ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmekte, bu durum komşularla ilişkiyi en alt düzeye indirmektedir. Buna birde internet, sosyal medya, kadın programları ve diziler eklenince ilişkiler daha çok yara almaktadır.

Söz konusu iletişim ve etkileşim eksikliği, özellikle çocukların toplumsallaşmasında önemli bir role sahip olan komşu büyüğünün rolünü de sonlandırmış, aynı şekilde çocuklar arası etkileşim azaldıkça oyunun, bir arada olmanın ve paylaşmanın önemi gittikçe azalmıştır.

Bu yeni mekânsal tasarım ve yaşam tarzının bir sonucu olarak komşuluğun bir güvenlik sistemi olarak gördüğü işlev de yerini yüksek duvarlarla örülü sitelere, kolluk kuvvetleri, özel güvenlik elemanları ve güvenlik kameralarına bırakmıştır. Aynı şekilde komşuluk hukukuna ve kurallarına uymayanlar üzerinde bir baskı unsuru oluşturan ve hatta kişiyi komşuluk gurubunun dışına itebilen otokontrol mekanizmaları ve komşuluğun alamet-i farikalarından olan yerleşmiş anlaşma sembolleri de işlevsiz hale gelmiştir.

Kısacası modernleşme, küreselleşme, hızlı kentleşme, göç, kentlerdeki nüfus yoğunluğu, tüketim kalıplarındaki dönüşüm, ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte, komşuluk da bir değişim süreci içine girmiştir. Komşuluğun geleneksel dönemde üstlendiği anlam ve işlevler bakımından (başta aile olmak üzere diğer birçok kurumda olduğu gibi) modern toplumla birlikte ciddi dönüşümlerin yaşandığı göz ardı edilemez bir gerçektir. Ancak bu değişim ve dönüşümler komşuluğun yok olduğu, bittiği veya geri dönüşü olmaksızın ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Özellikle uzun geçmişe sahip mahallelerde ilişkilerdeki sıklık, samimiyet ve güven komşuluğun bittiği iddialarına meydan okuyacak niteliktedir. Bununla birlikte modern dönemde yerleşim birimi, ikamet edilen mahal, konut tipi, içinde bulunulan sosyal sınıf, dünya

görüşü, siyasal yönelim, hane büyüklüğü, çocuk sayısı, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi, komşuluğa, komşuluk hukukuna ve komşudan beklentilere ilişkin yeni bir ilişkiler ağı tesis etmektedir. Yeni planlanan ve çoğu birbirini tanımayan ailelerin gelip yerleştiği dikine yükselen yapılarda dahi (geçmişe nispetle) niteliği, niceliği ve formu değişse de komşuluğun hâlâ devam ettiği görülmektedir. Özellikle kadınlar ve çocuklar açısından işlevselliğini önemli oranda koruması; ailecek ziyaretler azalsa da ortak konular için komşuluk temelli bir araya gelmesi ve birlikte hareket edilmesi; hastalık, cenaze, düğün, sünnet vb. özel günlerde komşunun yalnız bırakılmaması, hatta büyük sitelerde kapıcının karşısındaki dairenin komşuların belli günlerde bir araya gelmesi için tahsis edilmesi vb. uygulamalar ilk akla gelen örneklerdir. Başka bir ifade ile komşuluk yok olmamakta sadece ilişkinin sıklığı ve yoğunluğuna paralel olarak dayanışma ve yardımlaşmanın türü de değişmektedir.

Sonuç

Komşuluk, işlevleri, değerler skalası, ilişki ağlarıyla aile ile birlikte var olmuş, özellikle Türk kültüründe son derece önemli yeri olan bir sosyal müessesedir. Komşuluk, kendine özgü hukuku, ilişki ve etkileşim ağları, rutinleri ve bireylerin komşuluğa yüklediği anlamlar itibariyle gündelik hayatın en görünür ünitelerinden biri olması hasebiyle parçası olunan daha büyük süreçleri anlamının ve çözümlemenin de bir aracı konumundadır. Nitekim komşuluğun gündelik hayat bağlamında dönüşümünü izlemek özelde komşuluğun zeminini bulduğu temel kurumlar olan aile ve dinin dönüşümünü izlemek genelde ise toplumsal dönüşüme tanıklık etmektedir. Bu bağlamda geçmişte komşuluğa yüklenen anlamlara, komşudan beklenenlere, komşuya karşı hak ve sorumluluklara, komşularla görüşme nedenlerine, komşuyla geçirilen zamanın süresi ve niteliğine, konuşulan konulara, maddi manevi alanda paylaşılanlara, komşulara yönelik şikâyetlere, kısaca toplumun komşuluğa ilişkin değer, tutum ve davranışlarda gözle görülür bir değişim olduğu açıktır. Elbette bunda sanayi devrimiyle birlikte gelen ve gündelik dilden mekan üretimine; yeme, içme

alışkanlıklarından eğlenceye; sanattan tüketime; hukuktan spora; insan yapımı nesnelere ve geleneklere kadar gündelik yaşamın tüm pratiklerinde ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik dönüşüm başka bir ifadeyle gündelik hayatın dönüşümü belirleyici bir konuma sahiptir ve komşuluk da bu süreçten payına düşeni almıştır. Hatta bazı düşünürler modern dönemde komşuluğun yok olacağını bile iddia etmiştir. Bu anlamda ülkemizde de komşuluk ilişkilerinde (geçmişteki ilişki ağlarına nispetle) ciddi bir değişimin varlığını gözlemlemek mümkündür. Ancak meydana gelen değişim var olan geleneğin ve değerlerin tümüyle yerinden edildiği ya da yok olduğu bir süreci ifade etmemektedir. Kentin gittikçe genişlemesi sonucu artan fiziksel mesafe sosyal ilişkilere de yansımış, akrabalık bağları geçmiş döneme göre zayıflamış, neredeyse bir köy nüfusunun tek bir binada toplanması sonucu komşuluk ilişkilerinin niteliği, sıklığı ve formu değişmiş ancak tüm bu toplumsal bağlar gündelik hayatın en temel formları olma özelliğini korumuştur. Günümüzde komşularla ailece görüşme sıklığı, güven esaslı, sıcak ve samimi ilişkilerle şekillenen, kültüne bile muhtaç olunan komşulukları bulmak zordur. Ancak bu durum, komşuluğun yok olduğu anlamına gelmediği gibi geçmişteki komşuluklar da sadece bunlardan ibaret değildir.

Son kertede şunu söyleyebiliriz ki, komşuluk, nitelik değiştirmekte, ancak yok olmamaktadır. Gerek kırsal alanda gerekse kentlerde niteliği, formu, davranış örüntüleri, beklentileri değişmiş olsa da komşuluk ilişkilerinin devam ettiği görülmektedir. Komşular arası ilişkilerin yoğunluğundan yardımlaşmanın türüne, görüşülen konulardan görüşme alanlarına, ikamet edilen mahal ve konut tipinden komşular arasında dayanışma ve çatışma alanlarına, komşularla ilişki kurma biçiminden komşular arası anlaşmazlık konularına ve çözümüne ilişkin uygulamalara kadar birçok değişim gözlenmektedir. Komşuluk ilişkilerinde meydana gelen bu değişim, sosyal hayatın işleyişini yeniden şekillendirmekte, başka bir ifade ile gündelik hayatın dönüşümüne paralel olarak şekillenen komşuluk ilişkilerinin tipi ve türünü de dönüştürmekte ve yeni ilişki biçimleri ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akbalık, Esra (2004), *Tüketim Kültürünün Etkisinde Değişen Kentsel Yaşam Biçimleri ve Küresel Kentler: İstanbul Örneği*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Akdoğan, Ali (2009), “Şehirleşme Sürecinde Komşuluk İlişkileri ve İslam”, *Diyanet İlmî Dergisi*, C.45, S.3, Eylül, s.103-124.
- Alkan, Ahmet T. (1992), “Ev ve Ailenin Değişimi”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu yay., Ankara, C.2, s.697-699.
- Alver, Köksal (2010), *Siteril Hayatlar: Kentte Mekansal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler*, Hece yay., Ankara.
- Alver, Köksal (2012), “Komşuluk”, *Kent Sosyolojisi*, Editör: Köksal Alver, Hece yay., Ankara.
- Bauman, Zygmunt (1999), *Küreselleşme*, Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı yay., İstanbul.
- Belge, Murat (1983), “Türkiye’de Günlük Hayat”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim yay., İstanbul, Cilt III-IV, s. 836-876.
- Berger, Peter L. (1993), *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev. A. Coşkun, İnsan yay., İstanbul.
- Bozkurt, Orhan (1961), *Komşuluk, İkametgâhın Yakın Çevresi*, İ.T.Ü. yay., İstanbul.
- Gardiner, Michael E. (2000), *Critiques of Everyday Life*, London, New York: Routledge.
- Harvey, David (1999), *Postmodernliğin Durumu*, Çev. Sungur Savran, Metis yay., İstanbul.
- Işık, Oğuz (1993), “Modernizm Kenti/Postmodernizm Kenti”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 53.
- Karakaş, Mehmet (2001), “Tüketim Kültürü ve Tüketimin Yeniden Üretimi”, *AKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. III, S. 1.
- Konya Büyükşehir Belediyesi (2006), *Konya’da Komşuluk Araştırması*, Sosyal Doku Projesi Kent Araştırmaları-1, Konya Büyükşehir Belediyesi yay., Konya.
- Koyuncu, Ahmet (2005), *Konya’da Komşuluk İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Koyuncu, Ahmet (2013), “Ailenin Sosyal Çevresi İle Kurduğu İlişkide Toplumsal Yakınlığın Öznesi Olarak Komşuluk”, *Değişen Dünya’da Aile*, Editör: Gökhan Tuncel, Malatya: BİLSAM Sempozyum Serisi Yayın No: 4, s. 25-42.
- Lefebvre, Henri ve Regulier, Katherine (2005), “Rit[i]m Çözümlemesine Dayanan Bir Proje: Gündelik Hayat ve Rit[i]mleri”, Çev. Elçin Gen, *Birikim Dergisi*, Sayı: 191.

- Lefebvre, Henri (1998), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Çev. Işın Gürbüz, Metis yay., İstanbul.
- Nirun, Nihat, (1991), *Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Kurumu Atatürk Kültür Merkezi yay., Ankara.
- Oskay, Ünsal, (1989), “Modern Toplumlarda Gündelik Hayatın Sistemle Bütünleşmemiz ve Birey Olamayışımız Açısından Önemi”, *Gündelik Hayatın Eleştirisi*, 2. Baskı, Ayrıntı yay., İstanbul.
- Reemtsma, Jan P., (2006), <http://www.eurozine.com/articles/article,2006-04-26-reemtsma-tr.html> (Erişim tarihi: 20.09.2013).
- Sennett, Richard, (2002), *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Çev. S. Durak ve A. Yılmaz, Ayrıntı yay., İstanbul.
- Simmel, George, (2009), *Bireysellik ve Kültür*, Çev. Tuncay Birkan, Metis yay., İstanbul.
- Şenyapılı, Tansı, (1982), “Ankara Gecekondularının Ekonomik Profili”, *Kentsel Bütünleşme, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri*, No: 4, Ankara, s. 103-121.
- Tatlıdil, Ercan, (1989), *Kentleşme ve Gecekondu*, Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yay., İzmir.
- Turgut, Arif N., (2003), *Eski Konya Evleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., Konya.
- Yıldız, Cengiz ve Gündüz, Mustafa, (2011), *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Komşuluk*, TÜBİTAK, Araştırma Destek Programları Başkanlığı (AR-DEB), Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Destek Grubu (SOBAG) tarafından desteklenen proje No: 109K075, Mart 2011, Elazığ.